

# COMMISSIE KOLONIALE COLLECTIES

## ADVIES

Object	Beeld van Shiva TM-A-5950
Huidige eigenaar	Nederlandse Staat
Beheerder	Wereldmuseum Amsterdam (voorheen Nationaal Museum van Wereldculturen)
Teruggaveverzoek van	Republiek Indonesië vertegenwoordigd door achtereenvolgens <i>Tim Repatriasi Koleksi Asal Indonesia di Belanda</i> <sup>1</sup> en <i>Tim Repatriasi Objek Pemajuan Kebudayaan Dan Pengembalian Cagar Budaya Yang Berada Di Luar Wilayah Republik Indonesia Ke Dalam Wilayah Republik Indonesia</i> <sup>2</sup> (elk hierna aangeduid als Tim Repatriasi)
Datum teruggaveverzoek	20 september 2023
Adviesnr.	ID-2025-3
Datum advies	17 oktober 2025
De Commissie Koloniale Collecties <sup>3</sup> bestaande uit	mr. L.Y. Gonçalves-Ho Kang You (voorzitter), prof. dr. L.N.K. van Broekhoven, prof. dr. R. Raben, dr. A.F. Schrikker (leden)
Secretarissen	mr. drs. J.M. Mooren, drs. L. Ouwehand

### 1. Het verzoek

Op 20 september 2023 heeft de Republiek Indonesië bij de Staatssecretaris voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een verzoek tot teruggave ingediend van het beeld van Shiva, in het verzoek omschreven

---

<sup>1</sup> *Tim Repatriasi Koleksi Asal Indonesia di Belanda* bestond uit Nadiem Anwar Makarim BA, M.B.A., Retno Marsudi, S.H., LL.M. (leiders/directeuren), Dr. Hilmar Farid (verantwoordelijke), I Gusti Agung Wesaka Puja (voorzitter), Bonnie Triyana BA (secretaris), Prof. Dr. Oman Faturrahman, Dr. Sri Margana, Dr. Junus Satrio Atmodjo, Dr. Ninie Susanti Tedjowasono, Dr. Gabriel Roosmargo Lono Lastoro Simatupang, Dr. Irmawati Marwoto, Dr. Bondan Kanumoyoso (leden), Dr. Sadiyah Boonstra (extern adviseur).

<sup>2</sup> *Tim Repatriasi Objek Pemajuan Kebudayaan Dan Pengembalian Cagar Budaya Yang Berada Di Luar Wilayah Republik Indonesia Ke Dalam Wilayah Republik Indonesia* bestaat uit Dr. Fadli Zon, M. Sc. (adviseur), Endah T.D. Retnoastuti, S.S., M.Phil. (verantwoordelijke), Prof. Dr. Ismunandar (voorzitter), Masyitoh Annisa Ramadhani Alkatiri S.IP., M.A., Anindita Kusuma Listya S.Sos., M.P.P., Basuki Teguh Yuwono S.Sn., M.Sn., Prof. Dr. Agus Aris Munandar, Prof. Dr. Oman Faturrahman, M.Hum., Prof. Dr. Bambang Sunarto, S.Sen., M.Sn., Dr. Suryadi, Dr. Ninie Susanti, Putu Supadma Rudana (leden), Raden Usman Effendi, S.E., MDAT. (coördinator), Anton Wibisono, S.Hum., Andhini Widayari, S.H., Khanifudin Malik, S.Si., Fatwa Yulianto, S.H., M.H. (secretariaat).

<sup>3</sup> De *Adviescommissie teruggave cultuurgoederen uit koloniale context* (kortweg: Commissie Koloniale Collecties) werd op 6 september 2022 ingesteld door de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

als “Anusapati” met inventarisnummer TM-A-5950 uit de collectie van de Nederlandse Staat, beheerd door het Wereldmuseum Amsterdam.

## 2. Het object

Het beeld is vervaardigd uit andesiet en is ca. 123 cm. hoog. Het beeld toont een staande figuur met vier armen tegen een achtergrond. De handen van de achterste armen houden een vliegenmepper (links) en een bidsnoer (rechts) vast, twee belangrijke attributen van de god Shiva. De rechterhand van de voorste armen rust met de duim omhoog in de linkerhand ter hoogte van borst en buik. Aan weerszijden van de met talrijke sieraden beklede figuur zijn twee lotusplanten zichtbaar. Het onderstuk bevat een rand die met lotussen en parels is versierd. Een deel van dit onderstuk en de linkervoet ontbreken.

In de objectregistratie van het museum is het beeld gedateerd als 13de-eeuws en afkomstig uit Candi Kidal, een tempel bij Malang in Oost-Java.

## 3. Het beleidskader

De beoordeling van het teruggaveverzoek vindt plaats binnen de kaders van de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.<sup>4</sup> De beleidsvisie is gebaseerd op het rapport *Koloniale collecties en erkenning van onrecht* van de Raad voor Cultuur.<sup>5</sup> Een verzoek om teruggave van een cultuuro goed kan worden ingediend door een staat waar Nederland koloniaal gezag uitoefende of een land dat door andere mogendheden is gekoloniseerd.

Samengevat zijn de kaders van de beoordeling in de beleidsvisie als volgt omschreven:

De Commissie Koloniale Collecties (hierna: de Commissie) stelt eerst vast of het herkomstonderzoek toereikend is.

Vervolgens stelt de Commissie vast of er sprake is van onvrijwillig bezitsverlies. Daartoe wordt beoordeeld of met een redelijke mate van zekerheid kan worden vastgesteld dat een land waar Nederland koloniaal gezag uitoefende het bezit van het verzochte cultuuro goed onvrijwillig is verloren en het cultuuro goed vervolgens in bezit van de Nederlandse Staat is gekomen. Als wordt vastgesteld dat dat het geval is, zal worden geadviseerd tot een onvoorwaardelijke teruggave van het cultuuro goed.

Indien uit de herkomstgeschiedenis niet kan worden vastgesteld of sprake is van onvrijwillig bezitsverlies, en voor zover deze cultuuro goederen voor het land van herkomst een bijzonder cultureel, historisch of religieus belang vertegenwoordigen, maakt de Commissie een belangenafweging. Het belang van teruggave voor het herkomstland dient dan naar redelijkheid en billijkheid te worden afgewogen tegen andere relevante belangen.

Relevante belangen kunnen zijn het culturele belang van het cultuuro goed voor het herkomstland, de betrokken gemeenschappen in de herkomstlanden en in Nederland, de betekenis voor de collectie Nederland, de toekomstige bewaaromstandigheden en de publieke toegankelijkheid. Objecten kunnen

---

<sup>4</sup> Beleidsvisie 29 januari 2021,

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/01/29/rapportbeleidsvisie-collecties-uit-een-koloniale-context>

<sup>5</sup> Rapport 7 oktober 2020,

<https://www.raadvoorcultuur.nl/documenten/adviezen/2020/10/07/advieskoloniale-collecties-en-erkenning-van-onrecht>

veelzeggend zijn voor nationale en regionale tradities en de identiteit van een land, volk, gemeenschap of individu. Het belang van een cultuurgoed zal vaak voor Nederland anders zijn dan voor het land van herkomst. Ook voor Nederlanders met wortels in de herkomstlanden kunnen koloniale cultuurgoederen in Nederlandse musea van speciale betekenis zijn.

Indien het teruggevraagde object afkomstig is uit een voormalige kolonie van een andere mogendheid maakt de Commissie eveneens een afweging. Het belang van teruggave voor het herkomstland dient naar redelijkheid en billijkheid te worden afgewogen tegen andere relevante belangen. Wel zal herstel van onrecht in de beoordeling het uitgangspunt moeten zijn. In een dergelijk geval is het onrecht niet door Nederland veroorzaakt, maar is Nederland als huidige eigenaar van de objecten wel als enige in de positie om dit onrecht te herstellen.

Indien de Commissie adviseert tot teruggave aan de verzoekende staat, dient ingevolge de Erfgoedwet en de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap rekening gehouden te worden met de vervreemdingsprocedure voor publieke collecties en wordt het advies van de Commissie tevens beschouwd als een advies over de onmisbaarheid en onvervangbaarheid van het object in de zin van artikel 4.18 van de Erfgoedwet.

#### 4. De procedure

Op 20 september 2023 heeft de Republiek Indonesië een verzoek ingediend bij de Staatssecretaris voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om teruggave van het onder 1 omschreven beeld. De Staatssecretaris heeft de Commissie verzocht te adviseren over het teruggaveverzoek.

De beheerder van het object heeft onderzoek laten doen naar de herkomstgeschiedenis en hiervan op 27 juni 2024 een eerste verslag uitgebracht. De Commissie heeft het teruggaveverzoek en het verslag besproken in haar vergadering van 15 november 2024. De Commissie heeft tijdens een overleg met de beheerder op 17 december 2024 op enkele punten om aanvulling van het verslag gevraagd. Het definitieve herkomstverslag dateert van 13 februari 2025. Dit verslag is in Engelse vertaling gedeeld met Tim Repatriasi. Tim Repatriasi heeft op 6 juni 2025 aanvullingen gegeven op de informatie over het beeld.

De Commissie heeft het teruggaveverzoek op 17 oktober 2025 opnieuw besproken en besloten te adviseren zoals hieronder weergegeven.

#### 5. Het herkomstonderzoek

Het herkomstonderzoek is verricht door dr. R. Hans in opdracht van de beheerder en in het verslag neergelegd door dhr. T. Quist MA, herkomstonderzoeker bij het Wereldmuseum Leiden.

Het herkomstverslag is integraal onderdeel van dit advies (*bijlage 1*). In het verslag heeft de onderzoeker de volgende samenvatting van de bevindingen gegeven.

Volgens de objectregistratie bij de beheerder dateert het beeld van de 13e eeuw, is het afkomstig uit de tempel Candi Kidal (Oost-Java) en stelt het de god Shiva in de vorm van Singasari-vorst Anusapati voor.<sup>6</sup>

---

<sup>6</sup> Bijlage 1, pag.2.

De 13-eeuwse datering van het beeld berust op het gegeven dat de lotusplanten zijn afgebeeld met knollen, dat typerend zou zijn voor beelden uit de Singasari-periode (1222-1292). Ook vermeldt de objectregistratie de veronderstelling dat het beeld Anusapati voorstelt, een vorst uit het Singasari-koninkrijk (overleden ca. 1248). De theorie dat het een Shiva-beeld in de vorm van Anusapati betreft, is in 1932 geponeerd door Frederic Martin Schnitger (1912-1945). Schnitger ziet overeenkomsten tussen de parels op het onderstuk van het beeld en de parelranden op de voetstukken van Garuda- en leeuwfiguren die bij Candi Kidal aan de onderzijde van de gevel zijn aangebracht. Bovendien wijst Schnitger erop dat volgens het 14de-eeuwse oud-Javaanse gedicht Nagarakretagama in Candi Kidal een beeld van Shiva te vinden was waarmee Anusapati werd herdacht.<sup>7</sup>

Volgens Schnitger was het beeld in 1802 weggehaald uit de tempel door koloniaal bestuursambtenaar Nicolaus Engelhard (1761-1831), tijdens een bezoek aan Malang. Het dagregister van deze reis, dat bewaard is gebleven, maakt echter geen melding van een bezoek aan Candi Kidal of van het beeld.<sup>8</sup> Deze theorie kon tijdens het onderzoek dan ook niet worden bevestigd of ontkracht.

De oudste koloniale beschrijving van Candi Kidal staat in *The History of Java* uit 1817 door Thomas Stamford Raffles (1781-1831). Raffles beschrijft in dit boek dat hij tijdens zijn bezoek aan Candi Kidal in 1815 geen beelden aantrof.

Een andere theorie over de herkomst van het beeld is naar voren gebracht door Pauline Lunsingh Scheurleer, voormalig conservator Zuid- en Zuidoost-Azië bij het Rijksmuseum Amsterdam. Op basis van twee tekeningen uit de British Library betoogt Lunsingh Scheurleer in 2008 dat het beeld onderdeel is geweest van een tempel die op de tekeningen beschreven staat als Candi Lumajang.<sup>9</sup> De Brits-Indonesische historicus Hadi Sidomulyo identificeert de tempel als Candi Gedung Putri (of Candi Ged(h)ong Putri) in het onderdistrict Candipuro.<sup>10</sup>

De tekeningen stellen volgens Lunsingh Scheurleer allebei het verzochte beeld voor. Eén van de tekeningen, gedateerd 19 februari 1812, zou zijn gemaakt in of bij Probolinggo in Oost-Java; de andere is ongedateerd maar vermeldt 'Djandi, Lu Madjang'. Lunsingh Scheurleer maakt hieruit op dat het beeld vóór 19 februari 1812 vanuit Candi Lumajang naar Probolinggo is vervoerd. Met Candi Lumajang doelt Lunsingh Scheurleer op een voormalige tempel in het huidige district Lumajang, dat in het noorden grenst aan het district Probolinggo. De tempel zou in 1895 verwoest zijn door de uitbarsting van de nabijgelegen vulkaan Semeru. Beelden uit de tempel zouden eerder in de negentiende eeuw naar Probolinggo zijn weggevoerd, maar koloniale bronnen vermelden niet wanneer.<sup>11</sup>

Ook deze theorie over de herkomstlocatie kon door het herkomstonderzoek niet worden bevestigd of ontkracht.

In de aanvullende informatie aangeleverd door Tim Repatriasi (*bijlage 2*) wordt ervan uitgegaan dat het beeld van Candi Kidal afkomstig is. Het document vermeldt dat het beeld, naast karakteristieken uit de Singasari-periode zoals de lotusbloemen, kenmerken heeft van beelden uit de Majapahit-periode zoals de stralenkrans rondom de attributen, ook wel bekend als 'Majapahit stralen'.

Het beeld betreft volgens Tim Repatriasi een voorstelling van Shiva Mahadeva in de vorm van de

---

<sup>7</sup> Bijlage 1, pag. 2, 3.

<sup>8</sup> Bijlage 1, pag. 3.

<sup>9</sup> Bijlage 1, pag. 3.

<sup>10</sup> Bijlage 1, pag. 4, 5.

<sup>11</sup> Bijlage 1, pag. 4.

vergoddelijkte beeltenis van koning Anusapati, die werd vereerd in de Candi Kidal.

De houding van het beeld wordt aangeduid als de samabhanga houding: staande met vier armen.

Het beeld is van hoge kwaliteit en aangenomen mag worden dat de beeldhouwer zeer begaafd was in zijn vak en in het uitbeelden van religieuze symboliek, waardoor hij zowel het goddelijke aspect van Shiva Mahadeva als het koninklijke aspect van Anusapati in één beeld kon verenigen.<sup>12</sup>

Niet vastgesteld kon worden wanneer en door wie het beeld naar Nederland is overgebracht. Vast staat alleen dat het beeld in 1851 door oud-koopvaardijkapitein Isaac Gerard Veening (1798-1884) aan het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra in Amsterdam werd geschonken. Hoe Veening het beeld had verkregen is niet duidelijk geworden. In 1921, bij de overdracht van de etnografische verzameling van Natura Artis Magistra aan het Koloniaal Instituut in Amsterdam, werd het beeld opgenomen in de collectie van het Koloniaal Museum, het huidige Wereldmuseum Amsterdam.<sup>13</sup>

Omdat de exacte herkomstgeschiedenis van het verzochte beeld niet vastgesteld kon worden, verwijst het verslag naar herkomstgeschiedenissen van andere tempelbeelden. Koloniale bestuurders en wetenschappers zoals Engelhard, Raffles en Reinwardt namen vanaf het begin van de 19<sup>e</sup> eeuw in en rond hindoe-boeddhistische tempels op Java beelden weg. Dit maakt aannemelijk dat het beeld van Shiva op vergelijkbare wijze door een Europese verzamelaar uit (de overblijfselen van) een tempel is meegenomen. Dit gebeurde in de regel zonder dat aandacht werd geschonken aan de betekenis die de tempel en de tempelbeelden hadden voor de lokale bevolking. Zo maken koloniale bronnen er melding van dat de lokale bevolking offers aan de beelden bracht.<sup>14</sup> Het herkomstverslag verwijst in dit kader naar het tempelcomplex Singasari, waar omwonenden beelden in het aangrenzende bos verstopten in reactie op de eerdere verwijdering van beelden door de Nederlandse bestuursambtenaar Nicolaus Engelhard. Het herkomstverslag concludeert: “Deze en andere voorbeelden laten zien dat tempels en beelden uit het hindoe-boeddhistische tijdperk na de komst van de islam wel degelijk een rol bleven spelen in het dagelijkse leven van de Javaanse bevolking.”<sup>15</sup>

## 6. De beoordeling van het teruggaveverzoek

### 6.1 De ontvankelijkheid van het verzoek

De Commissie onderzoekt allereerst of het verzoek van de Republiek Indonesië ontvankelijk is. Het verzoek om teruggave is ingediend door een staat waar Nederland koloniaal gezag uitoefende. De Commissie concludeert derhalve dat het verzoek ontvankelijk is.

### 6.2 Het beleidskader

Het teruggave verzoek betreft een cultuurgoed afkomstig uit een koloniale context. Het verzoek valt derhalve binnen de reikwijdte van het teruggavebeleid en de *Beleidsvisie collecties uit een koloniale context* is van toepassing.

### 6.3 Het herkomstonderzoek

Voor de beoordeling van het teruggaveverzoek is van belang of het herkomstonderzoek toereikend is. De Commissie is van oordeel dat het onderzoek deugdelijk is uitgevoerd en voldoende informatie biedt

---

<sup>12</sup> Bijlage 2, pag. 1, 2.

<sup>13</sup> Bijlage 1, pag. 5-7.

<sup>14</sup> Bijlage 1, pag. 5.

<sup>15</sup> Bijlage 1, pag. 5.

om te kunnen adviseren. Er is grondig bronnenonderzoek gedaan en de bestaande informatie is kritisch geëvalueerd.

#### 6.4 De inhoudelijke beoordeling

De Commissie heeft vervolgens beoordeeld of aannemelijk is dat het verzochte beeld onvrijwillig is verloren. Daartoe overweegt zij als volgt.

Het herkomstonderzoek heeft zich allereerst geconcentreerd op de vraag wat de herkomstlocatie van het beeld is. Daartoe is onder meer getracht het beeld te dateren en de voorstelling te bepalen. Hoewel er aanwijzingen bestaan voor een 13-eeuwse datering en voor de veronderstelling dat het beeld een voorstelling van de vorst Anusapati betreft, is dit niet met zekerheid vast te stellen.

In het herkomstverslag worden twee tempelcomplexen genoemd waar het beeld mogelijk van afkomstig zou zijn, te weten Candi Kidal en Candi Lumajang, ook wel aangeduid als Candi Gedung Putri.<sup>16</sup> Voor beide locaties is echter geen bevestiging of ontcrachting gevonden tijdens het herkomstonderzoek. Ook het moment van verwijdering van het beeld en de omstandigheden van die verwijdering kunnen niet worden vastgesteld. Tim Repatriasi gaat er in de aanvullende documentatie vanuit dat het beeld van Candi Kidal afkomstig is.<sup>17</sup>

Ook zonder de exacte herkomstlocatie te kennen, is er volgens de Commissie voldoende grond om onvrijwillig bezitsverlies aannemelijk te achten.

Het is niet aannemelijk dat een tempelbeeld zoals het verzochte beeld aan niemand toebehoorde, het was geen zogeheten 'res nullius' dat zomaar in bezit genomen kon worden. De Commissie verwijst in dit kader naar de in het herkomstverslag aangehaalde herkomstgeschiedenis van vergelijkbare tempelbeelden.<sup>18</sup> Vanaf het begin van de negentiende eeuw werden door Europese bestuurders en wetenschappers beelden uit (overblijfselen van) hindoe-boeddhistische tempels op Java weggehaald. Gebruikelijk was dat daarbij voorbij werd gegaan aan de betekenis van het beeld voor de lokale bevolking. Bronnen melden dat de lokale bevolking offers bracht aan de beelden. Ook probeerden omwonenden beelden van het tempelcomplex Singasari aan verzamelaars te onttrekken door ze te verplaatsen naar het aangrenzende bos. Hieruit blijkt dat de lokale bevolking zich verzette tegen het verwijderen van de beelden. Vergelijkbare meldingen zijn bekend uit de jaren van het Britse koloniale bestuur op Java.<sup>19</sup> Dit laat zien dat tempels en beelden uit het hindoe-boeddhistische tijdperk, óók na de komst van de islam, van spirituele en culturele betekenis zijn gebleven in het dagelijkse leven van de Javaanse bevolking.

Hoewel niet vastgesteld kon worden wanneer en door wie het beeld naar Nederland is overgebracht, staat wel vast dat het beeld in 1851 door oud-koopvaardijkapitein Isaac Gerard Veening aan het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra in Amsterdam werd geschonken. Hoe Veening het beeld had verkregen is niet duidelijk geworden. Enig bewijs van aankoop door Veening of van een schenking aan hem ontbreekt. In het licht van bovenstaande feiten en omstandigheden acht de Commissie het niet aannemelijk dat in casu het beeld door de rechthebbenden althans degenen die het tempelcomplex in gebruik hadden vrijwillig aan Veening of een ander zou zijn afgestaan.

---

<sup>16</sup> Bijlage 1, pag. 4, 5.

<sup>17</sup> Bijlage 2, pag. 1.

<sup>18</sup> Bijlage 1, pag. 5.

<sup>19</sup> Bijlage 1, pag. 5.

### Conclusie

De Commissie is op vorenstaande gronden, vervat in het herkomstverslag, van oordeel dat aannemelijk is dat het verzochte tempelbeeld onvrijwillig is verloren. Derhalve adviseert de Commissie tot onvoorwaardelijke teruggave van het beeld van Shiva.

De Commissie is voorts van oordeel dat de metadata, zoals archiefmateriaal, correspondentie en andere contextuele documentatie, in het kader van herstel van onrecht eveneens aan de Republiek Indonesië ter beschikking dienen te worden gesteld.

De Commissie is gevraagd te adviseren over de toepassing van artikel 4.18 van de Erfgoedwet in geval het advies inhoudt dat het teruggevraagde object moet worden teruggegeven. Naar het oordeel van de Commissie prevaleert in dit geval het herstel van het onrecht uit het verleden en is toepassing van artikel 4.18 Erfgoedwet daarom niet aan de orde.

### 7. Het advies

De Commissie heeft het teruggaveverzoek beoordeeld en adviseert de Minister tot onvoorwaardelijke teruggave van het beeld van Shiva TM-A-5950 en beschikbaarstelling van de bij het object behorende metadata aan de Republiek Indonesië.

Dit advies is vastgesteld door de Commissie Koloniale Collecties op 17 oktober 2025.

De voorzitter

De secretarissen

mr. L.Y. Gonçalves-Ho Kang You

mr. drs. J.M. Mooren, drs. L. Ouwehand

## Bijlagen

1. Verslag herkomstonderzoek door Tom Quist op basis van onderzoek door Rosalie Hans, 13 februari 2025, Wereldmuseum.
2. Aanvullende informatie *The Anusapati / Shiva Mahadeva Statue from Kidal Temple*, ontvangen op 6 juni 2025, Tim Repatriasi.

## Onderzoeksverslag

---

Betreft: Beeld van Shiva  
Datum: 13 februari 2025  
Auteur: Tom Quist, op basis van onderzoek door Rosalie Hans

---

 <p>Foto: Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen</p>	Beheerder	Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen
	Huidige eigenaar	Nederlandse Staat
	Naam en objectnummer	Stenen beeld van de god Shiva, mogelijk een portret van de vorst Anusapati, TM-A-5950
	Materiaal/techniek	Andesiet
	Afmetingen	Hoogte: ca. 123 cm

### Samenvatting onderzoeksresultaten

De veronderstelling dat het beeld van Shiva afkomstig is uit Candi Kidal, Oost-Java, en de Singhasari-vorst Anusapati voorstelt kon tijdens het onderzoek niet worden bevestigd of ontkracht. Hetzelfde geldt voor de theorie dat het beeld oorspronkelijk in Candi Gedung Putri, Oost-Java, heeft gestaan. Evenmin kon worden bepaald wanneer en door wie het beeld naar Nederland is overgebracht. Wel staat vast dat het beeld in 1851 door oud-koopvaardijkapitein Isaac Gerard Veening aan het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra in Amsterdam werd geschonken, maar hoe Veening het beeld had verkregen is niet duidelijk geworden. In 1921, bij de overdracht van de etnografische verzameling van Natura Artis Magistra aan het Koloniaal Instituut in Amsterdam, werd het beeld opgenomen in de collectie van het Koloniaal Museum, het huidige Wereldmuseum Amsterdam.

## Reconstructie herkomst

1851-1921

(Koninklijk) Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra, Amsterdam

NL-AsdSAA, 395, inv.nr. 104, Notulen der huishoudelijke- of bestuursvergaderingen, 19-05-1851;

NL-AsdSAA, 395, inv.nr. 1879, Brief aan Isaac Gerard Veening, 24-11-1858; Brief van de directeur van het Museum van Oudheden in Leiden aan de directeur van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra 09-05-1859, bijlage.

1921-heden

Wereldmuseum Amsterdam

NL-HaNA, 2.20.69, inv.nr. 4395, Notariële akte inzake de schenking van de etnografische verzameling van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra aan de Vereniging Koloniaal Instituut, 07-11-1821.

## Introductie en objectkenmerken

Naar aanleiding van een teruggaveverzoek van Indonesië uit september 2023<sup>1</sup> heeft het Wereldmuseum in februari 2024 herkomstonderzoek verricht naar een beeld van de hindoeïstische god Shiva (objectnummer TM-A-5950). Volgens de huidige objectgegevens in The Museum System (TMS), het collectiebeheersysteem dat door het Wereldmuseum wordt gebruikt, dateert het beeld uit de 13<sup>de</sup> eeuw (gregoriaanse kalender) en zou het in Candi Kidal<sup>2</sup>, een tempel in de omgeving van Malang, Oost-Java, hebben gestaan.<sup>3</sup> Mogelijk gaat het om een voorstelling van Anusapati in de gedaante van de hindoeïstische god Shiva.<sup>4</sup> Anusapati (overleden rond 1248) was de tweede vorst van het hindoe-boeddhistische koninkrijk van Singhasari (1222-1292).<sup>5</sup>

Het beeld toont een staande figuur met vier armen. De handen van de achterste armen houden een vliegenmepper (links) en bidsnoer (rechts) vast, twee belangrijke attributen van de god Shiva, terwijl de rechterhand van de voorste armen met de duim omhoog in de linkerhand rust ter hoogte van borst en buik. Aan weerszijden van de met talrijke sieraden beklede figuur zijn twee lotusplanten zichtbaar. Het onderstuk bevat een rand die met lotussen en parels is versierd. Een deel van dit onderstuk en de linkervoet missen.<sup>6</sup>

De 13<sup>de</sup>-eeuwse datering van het beeld berust op het feit dat de lotusplanten zijn afgebeeld met knollen, hetgeen exemplarisch zou zijn voor beelden uit de Singhasari-periode. Dat het om een voorstelling van Anusapati zou gaan, werd in 1932 voor het eerst betoogd door de latere archeoloog Frederic Martin Schnitger (1912-1945).<sup>7</sup> Schnitger zag overeenkomsten tussen de parels op het onderstuk van het beeld en de parelranden op de voetstukken van Garuda- en leeuwfiguren die bij

---

<sup>1</sup> Brief ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aan Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW), I2023 051/110, 07-11-2023.

<sup>2</sup> <https://www.geonames.org/7036994/candi-kidal.html>, geraadpleegd 28-05-2024.

<sup>3</sup> <https://www.geonames.org/1636722/malang.html>, geraadpleegd 28-05-2024.

<sup>4</sup> Zie de bronnen in noot 9.

<sup>5</sup> [https://id.wikipedia.org/wiki/Kerajaan\\_Singhasari](https://id.wikipedia.org/wiki/Kerajaan_Singhasari); <https://www.britannica.com/place/Singhasari>, geraadpleegd 28-05-2024.

<sup>6</sup> Beschrijving van het beeld in TMS, objectrecord TM-A-5950. Zie het hierop gebaseerde objectrecord op de collectiewebsite van het Wereldmuseum: <https://hdl.handle.net/20.500.11840/193523>, geraadpleegd 28-05-2024; Jan Fontein, John Vrieze en Pauline Lunsingh Scheurleer, *Het goddelijk gezicht van Indonesië. Meesterwerken der beeldhouwkunst 700-1600* (Zwolle 1992) 165; Pauline Lunsingh Scheurleer, 'The well-known Javanese statue in the Tropenmuseum, Amsterdam, and its place in Javanese sculpture', *Artibus Asiae*

68 (2) (2008), 287-332, aldaar 327.

<sup>7</sup> F.M. Schnitger, 'Het portretbeeld van Anūsanātha', *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 89 (1) (1932) 123-128, aldaar 124-125; <https://histanthro.org/notes/rivalries-with-fatal-consequences/>, geraadpleegd 29-05-2024.

Candi Kidal aan de onderzijde van de gevel zijn aangebracht. Omdat volgens het 14<sup>de</sup>-eeuwse *kakawin* (Oud-Javaans gedicht) *Nagarakretagama*<sup>8</sup> in Candi Kidal een beeld van Shiva te vinden was waarmee Anusapati werd herdacht, identificeerde Schnitger objectnummer TM-A-5950 als het betreffende beeld.<sup>9</sup>

### **Herkomstverslag**

Het onderzoek heeft niet uitgewezen of het beeld van Shiva inderdaad afkomstig is uit Candi Kidal en Anusapati voorstelt. De oudst bekende koloniale bron waarin de tempel wordt beschreven is *The History of Java* (1817) van Thomas Stamford Raffles (1781-1826)<sup>10</sup>, luitenant-gouverneur van Java ten tijde van het Britse koloniale bestuur in de Indonesische archipel (1811-1816).<sup>11</sup> In zijn boek beschrijft Raffles dat hij bij een bezoek aan Candi Kidal in 1815 geen beelden aantroef.<sup>12</sup> Het beeld van Shiva dat in de *Nagarakretagama* wordt beschreven was volgens Raffles dus niet aanwezig. Schnitger beweerde in 1936 dat koloniaal bestuursambtenaar Nicolaus Engelhard (1761-1831)<sup>13</sup> het beeld in 1802 uit de tempel haalde toen hij Malang aandeed tijdens een reis langs de kust van Java en Madura.<sup>14</sup> Het bewaard gebleven dagregister van deze reis bevat echter geen aanwijzingen voor een bezoek van Engelhard aan Candi Kidal op zijn tocht naar Malang.<sup>15</sup>

Pauline Lunsingh Scheurleer (geb. 1943)<sup>16</sup>, voormalig conservator voor de kunst van Zuid- en Zuidoost-Azië bij het Rijksmuseum Amsterdam, stelt in een uitgebreid artikel uit 2008 dat het beeld een andere herkomst heeft. Op basis van twee tekeningen in de British Library komt Lunsingh Scheurleer tot de conclusie dat het beeld onderdeel is geweest van een tempel die zij als Candi Lumajang omschrijft. De tekeningen stellen volgens haar het beeld met objectnummer TM-A-5950 voor. Eén van de tekeningen, hieronder links afgebeeld, is voorzien van de datum 19 februari 1812 en zou zijn gemaakt in of nabij de stad Probolinggo<sup>17</sup> aan de noordkust van Oost-Java; het andere exemplaar, hieronder rechts afgebeeld, is ongedateerd maar vermeldt wel 'Djandi, Lu Madjang'.<sup>18</sup> Lunsingh Scheurleer maakt hieruit op dat het beeld vóór 19 februari 1812 vanuit Candi Lumajang naar Probolinggo is vervoerd.<sup>19</sup>

---

<sup>8</sup> [https://media.unesco.org/sites/default/files/webform/mow001/indonesia\\_nagarakretagama.pdf](https://media.unesco.org/sites/default/files/webform/mow001/indonesia_nagarakretagama.pdf), geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>9</sup> Schnitger, 'Het portretbeeld van Anūsanātha', 124-125; Fontein, Vrieze en Lunsingh Scheurleer, *Het goddelijk gezicht van Indonesië*, 165; [https://id.wikipedia.org/wiki/Candi\\_Kidal](https://id.wikipedia.org/wiki/Candi_Kidal), geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>10</sup> <https://www.wikidata.org/wiki/Q130327>, geraadpleegd 29-05-2024.

<sup>11</sup> <https://www.britannica.com/place/Indonesia/The-French-and-the-British-in-Java-1806-15>; <https://www.britannica.com/biography/Stamford-Raffles>, beiden geraadpleegd 29-05-2024.

<sup>12</sup> Thomas Stamford Raffles, *The History of Java. Volume II* (Londen 1817) 41, 44.

<sup>13</sup> <http://www.biografischportaal.nl/persoon/21378759>, geraadpleegd 01-06-2024.

<sup>14</sup> F.M. Schnitger, 'De herkomst van het Krtanagara-beeld te Berlijn', *Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde* 76 (1) (1936) 328-330, aldaar 329; Nationaal Archief (NL-HaNA), archieftoegang 2.21.004.19, inventarisnummer 196, Kopie dagregister van de landreis van gouverneur Nicolaus Engelhard naar de Oosthoek, 1802 september 15 - 1802 november, fol. 1 en 12-10-1802.

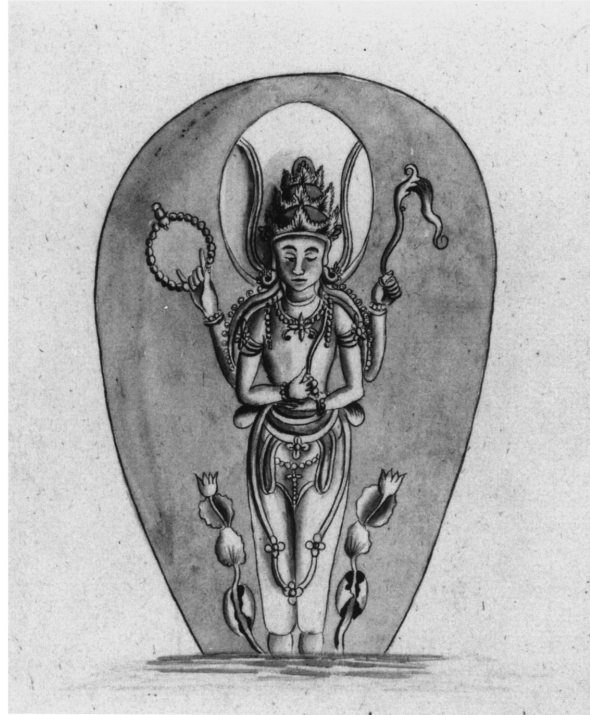
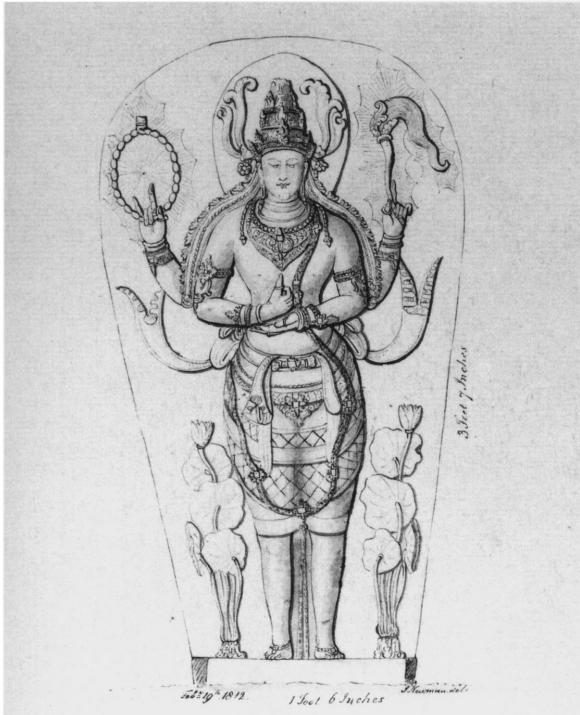
<sup>15</sup> NL-HaNA, 2.21.004.19, inv.nr. 196, 12-10-1802.

<sup>16</sup> <https://www.wikidata.org/wiki/Q111977465>, geraadpleegd 29-05-2024.

<sup>17</sup> <https://www.geonames.org/1630634/probolinggo.html>, geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>18</sup> Lunsingh Scheurleer, 'The well-known Javanese statue in the Tropenmuseum', 329-331; Mildred Archer, *British drawings in the India Office Library. Volume II: Official and Professional Artists* (Londen 1969) 458, 542-543.

<sup>19</sup> Lunsingh Scheurleer, 'The well-known Javanese statue in the Tropenmuseum', 330.



Links: tekening door John Newman, 19-02-1812 (bronvermelding Lunsingh Scheurleer: *The British Library*, MacKenzie inv. WD 953, fol. 40vb [45]). Rechts: anonieme tekening, ongedateerd (bronvermelding Lunsingh Scheurleer: *The British Library*, Horsfield inv. WD 958, fol. 3v [183]). Bron afbeeldingen: Lunsingh Scheurleer, 'The well-known Javanese statue in the Tropenmuseum', 320.

Met Candi Lumajang doelt Lunsingh Scheurleer op een voormalige tempel in het huidige district Lumajang.<sup>20</sup> Lumajang grenst in het noorden aan het district Probolinggo<sup>21</sup> en ligt ten oosten en zuiden van de Gunung Semeru<sup>22</sup>, de hoogste berg en vulkaan van Java.<sup>23</sup> Diverse koloniale bronnen maken melding van de tempel die in de omgeving van de desa's (dorpen) Penanggal<sup>24</sup> en Candipuro<sup>25</sup> gelegen zou zijn geweest en in 1895 werd verwoest na een uitbarsting van de Semeru.<sup>26</sup> Beelden uit de tempel zouden eerder in de negentiende eeuw naar Probolinggo zijn weggevoerd, maar de koloniale bronnen in kwestie vermelden niet wanneer.<sup>27</sup> De Brits-Indonesische historicus Hadi Sidomulyo (Engelse naam: Nigel Bullough, geb. 1951)<sup>28</sup> identificeerde de tempel als Candi Gedung

<sup>20</sup> <https://www.geonames.org/1637089/kabupaten-lumajang.html>, geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>21</sup> <https://www.geonames.org/1630633/kabupaten-probolinggo.html>, geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>22</sup> <https://www.geonames.org/1627837/gunung-semeru.html>, geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>23</sup> <https://volcano.si.edu/volcano.cfm?vn=263300>, tabblad 'General Information', geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>24</sup> <https://www.geonames.org/1631586/penanggal.html>, geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>25</sup> <https://www.geonames.org/1647370/candipuro.html>, geraadpleegd 30-05-2024.

<sup>26</sup> R.D.M. Verbeek, *Oudheden van Java. Lijst der voornaamste overblijfselen uit den Hindoetijd op Java met eene oudheidkundige kaart*, Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (Deel XLVI) (Batavia 1891) 309-310; *Rapporten van de Commissie in Nederlandsch-Indië voor Oudheidkundig Onderzoek op Java en Madoera 1904* (Batavia 1906) 122; N.J. Krom, 'Eenige gegevens over de Hindoe-Oudheden van Oost-Java', *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 72 (1) (1916) 412-459, aldaar 422-424; *Inventaris der Hindoe-oudheden op den grondslag van Dr. R.D.M. Verbeek's Oudheden van Java (Deel 3). Rapporten van den Oudheidkundigen Dienst in Nederlandsch-Indië* (Batavia 1923) 92; Lunsingh Scheurleer, 'The well-known Javanese statue in the Tropenmuseum', 331.

<sup>27</sup> Krom, 'Eenige gegevens over de Hindoe-Oudheden van Oost-Java', 424; *Inventaris der Hindoe-oudheden*, 92; Lunsingh Scheurleer, 'The well-known Javanese statue in the Tropenmuseum', 331.

<sup>28</sup> <https://viaf.org/viaf/50653686/>; <https://festival.borobudurwriters.id/bio/hadi-sidomulyo/>, beiden geraadpleegd 31-05-2024; Stuart Robson, Hadi Sidomulyo, *Threads of the Unfolding Web. The Old Javanese Tantu Pangġlaran* (Singapore 2021) 325.

Putri in het onderdistrict Candipuro.<sup>29</sup> De huidige restanten van de tempel, ook bekend als Candi Ged(h)ong Putri<sup>30</sup>, bevinden zich in de desa Klopo Sawit<sup>31</sup>, nabij de desa's Sumberrejo<sup>32</sup> en Candipuro.

Tijdens het onderzoek zijn geen verdere bronnen in beeld gekomen die de theorie van Lunsingh Scheurleer ondersteunen of ontkrachten.<sup>33</sup> De herkomstgeschiedenis van het beeld van Shiva blijft daarmee grotendeels in nevelen gehuld. Afgaande op de activiteiten van koloniale bestuurders als Engelhard, Raffles en Caspar Georg Carl Reinwardt (1773-1854)<sup>34</sup>, die vanaf het begin van de negentiende eeuw in en rond hindoe-boeddhistische tempels op Java beelden weghaalden, is het aannemelijk dat ook het beeld van Shiva door een Europese verzamelaar uit (de overblijfselen van) een tempel is meegenomen.<sup>35</sup> Evenzo is het goed denkbaar dat daarbij voorbij werd gegaan aan de betekenis van het beeld voor de lokale bevolking. Engelhard beweerde in 1811/1812, in een poging zijn eigen verzameldrift te maskeren, dat bewoners weinig interesse toonden voor de tempels in hun omgeving. Tegelijkertijd gaf hij toe dat zij offers aan de beelden brachten.<sup>36</sup> Vergelijkbare meldingen zijn bekend uit de jaren van het Britse koloniale bestuur op Java.<sup>37</sup> Nadat Engelhard beelden had laten verwijderen van het tempelcomplex van Singasari, probeerden omwonenden de overgebleven beelden aan het zicht van verzamelaars te onttrekken door ze te verplaatsen naar het aangrenzende bos.<sup>38</sup> Deze en andere voorbeelden laten zien dat tempels en beelden uit het hindoe-boeddhistische tijdperk na de komst van de islam wel degelijk een rol bleven spelen in het dagelijkse leven van de Javaanse bevolking.<sup>39</sup>

Het beeld van Shiva werd in mei 1851 verworven door het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra in Amsterdam, samen met vijf andere hindoe-boeddhistische beelden. De beelden waren geschonken door oud-koopvaardijkapitein Isaac Gerard Veening (1798-1884)<sup>40</sup>, die tijdens zijn

---

<sup>29</sup> Robson, Sidomulyo, *Threads of the Unfolding Web*, 119; <https://www.geonames.org/7347389/kecamatan-candipuro.html>, geraadpleegd 31-05-2024.

<sup>30</sup> <https://www.kompasiana.com/ariespurwantiny/550b31328133115e76b1e521/situs-gedong-putri-bukti-kekuasaan-raja-wanita-di-negara-lamajang>; <https://maps.app.goo.gl/5y4fiWifWpiw13Ub8>; <https://maps.app.goo.gl/EpMKHtV3saSvjghN6>, allen geraadpleegd 31-05-2024.

<sup>31</sup> <https://www.geonames.org/7347395/desa-klopo-sawit.html>, geraadpleegd 31-05-2024.

<sup>32</sup> <https://www.geonames.org/7347342/sumberrejo.html>, geraadpleegd 31-05-2024.

<sup>33</sup> Een inventarisatie van mogelijk relevante bronnen in de collectie van de British Library bleek niet mogelijk vanwege het korte tijdsbestek waarin het onderzoek plaatsvond.

<sup>34</sup> <http://www.biografischportaal.nl/persoon/40457008>, geraadpleegd 13-02-2025.

<sup>35</sup> Pauline Lunsingh Scheurleer, 'Collecting Javanese antiquities. The appropriation of a newly discovered Hindu-Buddhist civilization', in Pieter ter Keurs (ed.), *Colonial collections revisited* (Leiden 2007) 71-114, aldaar 85-87, 89.

<sup>36</sup> NL-HaNA, archieftoegang 2.21.0004.21, inv.nr. 165, Minuut-bericht van Engelhard aan de luitenant-kolonel Mackenzie over Prambanan en andere onderwerpen van archeologische aard, 1811/1812, 'Antwoord op Vraag 1'. Een transcriptie van deze bron is opgenomen in: N.J. Krom, 'Engelhard over de Javaansche oudheden', *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 76 (1) (1920) 435-448, aldaar 439-443; Lunsingh Scheurleer, 'Collecting Javanese antiquities', 74.

<sup>37</sup> Sarah Tiffin, 'Raffles and the Barometer of Civilisation. Images and Descriptions of Ruined Candis in The History of Java', *Journal of the Royal Asiatic Society Series 3* 18 (3) (2008) 341-360, aldaar 358-359.

<sup>38</sup> Tiffin, 'Raffles and the Barometer of Civilisation', 357-358.

<sup>39</sup> Lunsingh Scheurleer, 'Collecting Javanese antiquities', 75-83, 96; Tiffin, 'Raffles and the Barometer of Civilisation', 358-359.

<sup>40</sup> Stadsarchief Rotterdam (NL-RtSA), archieftoegang 356, inv.nr. 212, Alfabetisch naamregister der ingeschrevenen voor de Nationale Militie, Geb.jaar: 1798, lichting: 1817, 1e klasse, <https://hdl.handle.net/21.12133/EB431F06FB744787AA5AEFCB05AB305F> (scan 42), geraadpleegd 03-06-2024; Gelders Archief (NL-AhGldA), archieftoegang 0207, inv.nr. 404.03, Arnhem: Overlijdensregister 1884,

loopbaan onder meer in de Indonesische archipel had gevaren.<sup>41</sup> Hoe en wanneer Veening het beeld van Shiva in zijn bezit had gekregen is niet duidelijk. Onderzoek in het archief van Natura Artis Magistra, dat door het Stadsarchief Amsterdam wordt beheerd, heeft geen aanvullende informatie opgeleverd. Ook de vijf andere beelden, aanwezig in de collectie van het Wereldmuseum, hebben niet geleid tot aanwijzingen over de herkomst van het beeld met objectnummer TM-A-5950.<sup>42</sup> Het gaat om beelden van de stier Nandi<sup>43</sup> (het rijdier van de god Shiva), de godin Durga<sup>44</sup>, de god Shiva<sup>45</sup>, de god Vishnu in de gedaante van Narasimha<sup>46</sup> en de god Ganesha.<sup>47</sup> Uit een bestudering van de huidige objectgegevens en materiële kenmerken is gebleken dat de vijf beelden uit verschillende periodes dateren en niet uit dezelfde regio afkomstig zijn.<sup>48</sup> De beelden van Nandi en Durga komen vermoedelijk uit Midden-Java en worden respectievelijk in verband gebracht met de periode van het Majapahit-rijk (13<sup>de</sup>-16<sup>de</sup> eeuw)<sup>49</sup> en de periode van het Mataram- of Medang-rijk (8<sup>de</sup>-11<sup>de</sup> eeuw).<sup>50</sup> De andere beelden hebben waarschijnlijk een Oost-Javaanse oorsprong. Shiva en Vishnu als Narasimha worden beschouwd als beelden uit de Majapahit-periode, terwijl het beeld van Ganesha uit de Singhasari-periode stamt. Van geen van de beelden is bekend wat de exacte geografische herkomst is, noch hoe Veening ze in handen kreeg.

De schenking van Veening was één van de eerste aanwinsten voor het in oprichting zijnde etnografische museum van Natura Artis Magistra.<sup>51</sup> In 1859 bleek dat het beeld van Shiva in de inventaris van het museum was ingeschreven onder Z.G.J.<sup>52</sup> no. 1, gevolgd door de vijf andere

---

aktenummer 563, <https://permalink.geldersarchief.nl/C77C027846CC470EBE082FF2BAA84245>, geraadpleegd 03-06-2024.

<sup>41</sup> Stadsarchief Amsterdam (NL-AsdSAA), archieftoegang 395, inv.nr. 104, Notulen der huishoudelijke- of bestuursvergaderingen, 19-05-1851, <https://archieff.amsterdam/inventarissen/scans/395/3.7/start/40/limit/10/highlight/9>, geraadpleegd 03-06-2024; inv.nr. 1879, Brief aan Isaac Gerard Veening, 24-11-1858, <https://archieff.amsterdam/inventarissen/scans/395/160.4/start/20/limit/10/highlight/4>, geraadpleegd 03-06-2024; inv.nr. 1879, Brief van de directeur van het Museum van Oudheden in Leiden aan de directeur van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra 09-05-1859, bijlage, <https://archieff.amsterdam/inventarissen/scans/395/160.4/start/30/limit/10/highlight/2>, geraadpleegd 03-06-2024; Koninklijke Bibliotheek (KB), Delpher, *Leeuwarder Courant*, 29-07-1851, blz. 2, rubriek 'Amsterdam, den 25 Julij', <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010583972:mpeg21:a0011>, geraadpleegd 03-06-2024; M. Bloembergen en M. Monquil, *A fragmented Provenance Report regarding Four Buddha heads gifted by Artis in the NMVW and the social lives of Borobudur*, PPROCE provenance reports, nr. 36 (2022) 15, 27-30, [https://pure.knaw.nl/ws/portalfiles/portal/496432798/RAP\\_PPROCE\\_ProvenanceReport\\_36\\_ArtisBuddhaheads\\_TM\\_A\\_5945until5948\\_v10\\_v202203.pdf](https://pure.knaw.nl/ws/portalfiles/portal/496432798/RAP_PPROCE_ProvenanceReport_36_ArtisBuddhaheads_TM_A_5945until5948_v10_v202203.pdf), geraadpleegd 03-06-2024; <https://www.marhisdata.nl/gezagvoerder&id=13028>, geraadpleegd 03-06-2024.

<sup>42</sup> De huidige objectnummers van deze beelden zijn TM-A-5941, TM-A-5942, TM-A-5943, TM-A-5949 en TM-A-5951. In onderstaande voetnoten volgt per beeld de link naar het objectrecord op de collectiewebsite van het Wereldmuseum.

<sup>43</sup> <https://hdl.handle.net/20.500.11840/193513>, geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>44</sup> <https://hdl.handle.net/20.500.11840/193514>, geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>45</sup> <https://hdl.handle.net/20.500.11840/193515>, geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>46</sup> <https://hdl.handle.net/20.500.11840/193521>, geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>47</sup> <https://hdl.handle.net/20.500.11840/193524>, geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>48</sup> De materiële kenmerken van de vijf beelden zijn op 10- en 11-02-2025 bekeken door Pim Westerkamp, conservator Zuidoost-Azië bij het Wereldmuseum.

<sup>49</sup> <https://www.britannica.com/place/Majapahit-empire>, geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>50</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Mataram\\_kingdom](https://en.wikipedia.org/wiki/Mataram_kingdom), geraadpleegd 12-02-2025.

<sup>51</sup> Sonja Wijs, 'Een plaats voor de mens. De etnografische musea van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra', *Jaarboek Vereniging Vrienden Etnografica* 8 (2020) 50-73, aldaar 56-57.

<sup>52</sup> Waarschijnlijk een afkorting van Zoölogisch Genootschap Java, om aan te geven dat de beelden uit Java afkomstig waren.

beelden. Op de achterzijde van het beeld is echter, ogenschijnlijk met verf, het merk 'N.A.M. 6.' aangebracht. Mogelijk gebeurde dit toen de zes beelden in 1859 voor onbepaalde tijd in bruikleen werden gegeven aan het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Uit het bruikleendossier in het archief van Natura Artis Magistra blijkt niet waarom het beeld in 1865 samen met de andere exemplaren alweer terugkeerde naar Amsterdam.<sup>53</sup> In 1883 werd het beeld tentoongesteld op de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling in Amsterdam, de wereldtentoonstelling van dat jaar.<sup>54</sup>

Toen in 1921 de etnografische verzameling van Natura Artis Magistra werd afgestaan aan het Koloniaal Instituut in Amsterdam, kwam het beeld van Shiva, samen met de vijf andere beelden, in de collectie van het bijbehorende Koloniaal Museum terecht. Hier kreeg het objectnummer A-5950 toegekend. Na de Tweede Wereldoorlog werd het instituut hernoemd tot Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en veranderde het museum zijn naam in Tropenmuseum. In 2014 scheidden de wegen van KIT en Tropenmuseum en ging het museum op in het huidige Wereldmuseum.<sup>55</sup>

---

<sup>53</sup> NL-AsdSAA, 395, inv.nr. 1879, 09-05-1859, bijlage, <https://archieff.amsterdam/inventarissen/scans/395/160.4/start/30/limit/10/highlight/2>, geraadpleegd 03-06-2024; KB, Delpher, *Nederlandsche Staatscourant*, 22-04-1866, blz. 3-5, artikel 'Museum van Oudheden te Leiden', <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010782310:mpeg21:p005>, geraadpleegd 12-06-2024; C. Leemans, *Beschrijving van de Indische oudheden van het Rijks-Museum van Oudheden te Leiden* (Leiden 1885) ix. Mogelijk stamt uit deze bruikleenperiode ook de tekening van één van de lotusplanten op TM-A-5950. De tekening is voorzien van het merk 'Z.G.J. no. 1', maakte tot 1904 deel uit van de collectie van het Rijksmuseum van Oudheden en bevindt zich nu onder objectnummer RV-1403-3665 in de collectie van het Wereldmuseum. Zie objectrecord RV-1403-3665 in TMS, en op de collectiewebsite van het Wereldmuseum: <https://hdl.handle.net/20.500.11840/705679>, geraadpleegd 03-06-2024.

<sup>54</sup> Het beeld is uiterst links te zien op een foto van de tentoonstelling die onder objectnummer RV-A331-35 in de collectie van het Wereldmuseum aanwezig is, zie het objectrecord op de collectiewebsite: <https://hdl.handle.net/20.500.11840/894614>, geraadpleegd 12-06-2024.

<sup>55</sup> NL-HaNA, archieftoegang 2.20.69, inv.nr. 4395, Notariële akte inzake de schenking van de etnografische verzameling van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra aan de Vereeniging Koloniaal Instituut, 07-11-1921; TMS, objectrecord TM-A-5950, inventariskaart; <https://www.kit.nl/about-us/our-history/>; <https://amsterdam.wereldmuseum.nl/nl/over-wereldmuseum-amsterdam/geschiedenis-wereldmuseum-amsterdam>, beiden geraadpleegd 03-06-2024.

## **The Anusapati / Shiva Mahadeva Statue from Kidal Temple**

Form	: Statue of Shiva Mahadeva
Material	: Andesite stone
Maximum height	: 1.23 meters
Original location	: Kidal Temple
Condition	: Generally well-preserved, with minor damage on the left side of the pedestal (padmasana).



Picture 1: The statue of Shiva Mahadeva from Kidal Temple, representing the deified image of King Anusapati of Singhasari, who reigned from 1227 to 1248 CE. (Photo Source: Bernet Kempers 1959: plate 216)

Kidal Temple is located in Rejokidal Village, Malang Regency. Based on its architectural style, the temple dates back to the 13th century CE, during the Singhasari Kingdom period. According to the Pararaton manuscript, King Anusapati (also known as Anusanatha), who ruled Singhasari from 1227 to 1248 CE, was deified at Kidal Temple. The inner chamber of the temple originally housed a statue of Shiva Mahadeva, which functioned as a deified portrait of the deceased king. The statue exhibits characteristics of Singhasari art, notably the pair of ornaments emerging directly from the base on either side of the figure. In contrast, statues from the Majapahit period

typically feature lotus flowers emerging from containers such as pots or small jars (Bernet Kempers 1959: 74). Furthermore, the statue displays radiating lines from the laksana it holds, an ornamental motif that later became a hallmark of Majapahit-era statues, known as the "Majapahit rays".

Archaeological evidence, supported by the written account in the Pararaton, indicates that this statue is frequently referred to as the Anusapati Statue. Essentially, it is a representation of Shiva Mahadeva in the form of a deified royal effigy—King Anusapati—who was venerated at Kidal Temple.



Picture 2:

Detailed Depiction of Attire and Ornaments on the Shiva Mahadeva Statue from Kidal Temple. The statue of Shiva Mahadeva from Kidal Temple presents a refined and detailed representation of royal divinity, illustrating the deified image of a deceased king in the form of the god Shiva (Photo Source: Bernet Kempers 1959: plate 217)

The statue is depicted in a samabhanga posture, standing with four arms. The rear hands hold the laksana (divine attributes), while the front hands are posed in a meditative gesture: the right thumb resting on the palm of the left hand. The eyes are half-closed, indicating a serene and static expression. It is presumed that the sculptor (rupakara) was highly skilled in both stone carving and religious symbolism, successfully conveying both the divine aspect of Shiva Mahadeva and the royal persona of the deceased king in a single image.